

Историјски пут развоја западног хришћанства

Резиме. Историјски пут који је прешло Западно хришћанство од оснивања Римске цркве до савременог доба био је у великој мјери одређен приликама специфичним за поднебље западне Европе и чињенице да је најважнија и најпоштованија хришћанска заједница са њеним епископом била основана у главном граду Империје – Риму. Дуго времена Рим је у односима са Истоком, са православним Константинопољем или са другим древним патријаршијама, имао незаобилазну улогу у креирању ситуације која је остављала трајне посљедице на црквену стварност. Истовремено, управо ови односи обликовали су учење Римске курије о мјесту и положају Римокатоличке цркве у свијету. То учење је у периоду послје Великог раскола само разрађено до облика који имамо данас. Реформација, као израз бунта против званичне доктрине Римокатоличке цркве, само је допринијела усложњавању односа којима је оспорено неприкосновено лидерство Римске курије на Западу, а самим тим и њихових претензија на свјетском нивоу.

Кључне ријечи: Запад, Исток, Рим, хришћанство, Црква, Реформација, монаштво, папе.

Термин Западно хришћанство свакако да не представља најбољи могући израз свеобухватнијег поимања појаве, развојног пута и савременог положаја хришћанске вјере у поднебљу које се по опште усвојеној терминологији назива Западом и западним свијетом. У овом случају, под појмом Западног хришћанства могла би се подразумевати организација хришћанских заједница, римокатоличке или протестантских, њихове усвојене доктрине по којима дјелују у свијету и на основу којих су извршиле снажан утицај на формирање онога што данас, популистички, називамо Западном богословском мишљу, културом, умјетношћу, друштвено-социјалним поретком, итд.¹ Свјесни смо да израз „Западно хришћанство“ није баш најсретнији, али се он по инерцији може прихватити као пандан изразима Западна богословска мисао, литургијски правац, култура, друштво, итд. Тако је управо због очигледних разлика до којих се дошло кроз историју у односу на Православну Цркву.² Понекад овај израз користе и савремени истраживачи ис-

* Православни богословски факултет Светог Василија Острошког Универзитета у Источном Сарајеву, Фоча; aluka1972@gmail.com

¹ Неопходно је нагласити да је утицај који је хришћанство извршило на формирање Западног друштва у данашњем облику неоспоран, али, исто тако, тај утицај свакако није и пресудан. Поготово што данас многи западни мислиоци, под утицајем различитих културолошко-философско-политичких мишљења и правца, оспоравају превасходну заслугу хришћанства за формирање Западне културе, углавном оличене у тзв. европским вриједностима организације друштвених односа у европским земљама.

² Свједоци смо да се данас, када се говори о односима између Истока и Запада у смислу међуцрквених односа, подразумевају односи између Римокатоличке цркве, са једне стране, и православ-

торије хришћанства када желе да нагласе разлике између римокатоличко-протестантског хришћанског наслијеђа у односу на православно наслијеђе и наслијеђе дохалкидонских хришћанских заједница у Африци и на Блиском истоку. Истине ради, израз се чешће користи у жељи да се нагласе ставови и подухвати које је у историји предузимала Римска курија, а потом и протестантске заједнице, уопште према свима и свему што није илазило или се није уклапало у сферу њиховог утицаја, интересовања или свеобухватне контроле (Џереми 2004, 229).³

Исходишна тачка овако схваћеног појма треба да се тражи у самим почецима хришћанског дјеловања и формирања Цркве Христове у главном граду Римске империје – Риму. Град Рим био је престоница царства које је у историји било почастовно, са хришћанске тачке гледишта, да прво понесе тај ласкави епитет хришћанске државе и заштитника свих хришћана у тада познатом свијету (Успенски 2000, 111-118).⁴ Формално је едиктом објављеним 28. фебруара 380. године цар Теодосије I Велики хришћанство прогласио царском вјером, што је за само хришћанство имало и добрих и лоших посљедица (Benz 1991, 148). Уједно, Црква која је обитавала у Риму била је почастована од стране већине хришћанских заједница, ако не и од свих, признавањем посебног положаја римског епископа у цијелој Цркви. Поштовање које су остале помјесне цркве испољавале према епископу Рима и клирицима римске цркве у пракси се испољавало на различите начине. У неким случајевима, тражило се арбитражно мишљење римског епископа у одређеним споровима, понекад је то било разрјешење неког етичког, богословског или било ког другог еклисиолошког питања које је тиштило одређену хришћанску заједницу изван формалних јуридичких граница Римске патријаршије.

Разлоге за такаво поштовање и такав положај римског епископа и Римске цркве треба тражити у чињеници да је Рим био град у којем су хришћанство проповиједали корифеји хришћанства, Апостоли Петар и Павле, а што је за ране хришћане имало огроман значај (Макмерас 2004, 50).⁵ Они су били оснивачи ове

них помјесних цркава, с друге стране. Истовремено, у тим диспутима заобилазе се протестантске хришћанске заједнице које дефинитивно имају свој дјелокруг и огромни утицај на свакодневни живот људи, и то не само у Европи и Сјеверној Америци као поднебљима у којима оне имају највише присталица или вјерника. Исто тако, некако као пандан томе, на Истоку се заобилазе монофизитске хришћанске заједнице које су и једни и други кроз историју покушавали да кроз непосредне контакте инкорпорирају у своју богословско-литургијску мисао и општење. Да све буде још компликованије, потрудиле су се и протестантске црквене заједнице, као и монофизитске, претежно националне заједнице, да свој утицај прошире различитим средствима и у различитим околностима.

³ Најбољи примјер јесу подухвати познати у историји као Крсташки ратови.

⁴ Цар Теодосије проглашава хришћанство државном религијом, али у исто вријеме успоставља темеље биполарности црквених центара Империје. Дотадашње првенство Рима у тумачењу црквено-догматских прилика у Цркви свјесно је „сузбијано“ издизањем Цариграда као нове престонице царства. Међутим, политика Цариграда према Римској патријаршији, у времену заједништва и постојања свијести о јединственом црквеном, друштвеном, политичком и културном простору некада моћне Империје, била је обазрива у тумачењу 28. канона Халкидонског сабора.

⁵ Овдје се позивамо на само једног ауора који нам доноси свједочанство о проповиједи Апостола Петра и Павла у Риму и због тога што је то опште мјесто и општеприхваћена историјска чињеница из историје хришћанства и светоотачког предања, о чему су писали многи историчари до данас.

Цркве која је, на основу тога и на основу чињенице да обитава у главном граду Империје, имала посебно мјесто у очима других црквених заједница којима су служили као узор или инстанца код које се тражила одређена поука или рјешење одређеног питања локалног или универзалног карактера.

Добијено признање или потврда о правовјерности или исправности обреда, обичаја и проповиједаног учења од стране римског епископа било је од огромног значаја и за помјесне црквене заједнице као и за отпаднике од званичног учења Цркве. Овим другима је успостављање заједнице општења са римским епископом у великој мјери омогућавало успостављање црквеног општења са цјелокупном Црквом (Наман 2007, 109). У пракси је то значило да је епископ Рима узимао себи право да упућује посебне морално-дисциплинске поуке и сугестије другим помјесним црквама у ситуацији када је на дјелу било очигледно нарушавање општехришћанског модела упражњавања прокламованог хришћанског начина живота. Најбољи примјер за ову тврдњу представља посланица Светог Климента Римског Коринћанима (Јевтић 1999, 36-40 и 173-210; Макмерас 2004, 50).⁶ Таква ситуација или пракса истовремено није прихватана или одобравана без икаквог предуслова или поштовања међусобних односа. Ти односи су развијани у живој комуникацији између различитих црквених заједница Империје, при чему су црквени великодостојници врло рано почели да се интересују о заступљености одређених етничких група, народа или занатских професија чији припадници су могли имати неког утицаја на формирање црквених заједница у одређеним мисијским подручјима раног хришћанства (Малицки 1993, 35).⁷

Ова чињеница не говори нам о некој подвојености у Цркви него је то био реалан однос према ситуацији у одређеним провинцијама и одговору Цркве на дјеловање јеретика који су често диктирали темпо дјеловања у Цркви. Управо су јеретици често били ти који су помјерали границе у схватањима на који начин је могуће допријети до потенцијалних вјерника (Болотов 2006, 24).⁸ Потребно је подсјетити на чињеницу да су врло рано, још у прва три вијека хришћанске историје, поступци појединих римских папа о питању наметања својих мишљења у поступку изналагања одређених рјешења у Цркви, код других помјесних цркве-

⁶ Посланица Коринћанима представља можда најбољи примјер ранохришћанских односа римског епископа са локалним црквама које нису потпадале под његову духовну власт. Снага његовог ауторитета и осјећај одговорности да интервенише у тренутку када је та интервенција могла преокренути ситуацију у смислу нормализације стања у, конкретно, коринтској црквеној заједници, само је додатно јачала позицију римског епископа међу осталим црквама тог времена.

⁷ Незадовољни или уплашени припадници одређених занатских еснафа за своју егзистенцију и егзистенцију својих породица, у случајевима када је хришћанска проповијед узимала маха међу различитим предхришћанским култовима, могли су да створе веома незгодне и опасне ситуације по младу хришћанску заједницу. Немири у Ефесу, изазвани од стране Димитрија златара због бојазни да ће побједом хришћанства над незнабоштвом изгубити могућност продаје својих рукотворина поштоваоцима Дијаниног култа у Ефесу, можда је најбољи примјер утицаја различитих професионалних опредјељења појединаца или заједница на могућност креирања хришћанског амбијента животног простора.

⁸ Арије је своје јеретичко учење изнио у дјелу под називом *Талија-џозба* и њега је покушао да популаризује међу морнарима и лучким радницима Александрије.

них заједница изазивале отпор и одбијање. Случај спора између Цркве у Риму и малоазијских цркава о одређивању датума празновања Васкрса можда је најбољи примјер за потврду наведеног става. Покушај папе Виктора у том правцу, иако је заступао праксу већине помјесних цркава, изазвао је снажну реакцију малоазијских цркава које су браниле свој обичај празновања Васкрса насупрот папином захтјеву (Малицки 1993, 185-186).⁹ Историја је забиљежила велики број случајева покушаја узурпације, пристрасних тумачења и уцјењивачких потеза једних према другима, зависно од ситуације и мотива којима су се руководили представници Рима и Цариграда као, нажалост, ривалних страна унутар некада јединственог хришћанског корпуса. Најбољу слику стања ствари дају политички преговори о успостављању јединства Истока и Запада који су вођени између Рима и Цариграда у периоду када је Византији пријетила све извјеснија и, показало се на дјелу, по њу одсудна опасност од турског освајања (Шмеман 1994, 291-293).

Друга ситуација која је погодовала, у неку руку, формирању осјећаја али и реалног дјеловања у правцу потврђивања посебности и посебног мјеста римског епископа и инсистирања на званичном вођству или предводништву у Цркви, имао је незадрживи насртај варварских народа који су у 5. вијеку коначно разорили структуру некадашње моћне Империје (Benz 1991, 149; Benz 2004, 196). Једини остатак или представник некадашње државе у западном дијелу некада јединствене Империје остао је у Риму, оличен у римском епископу. Он је постао како духовна тако и политичка инстанца и саговорник Истока о питањима која су често излазила из оквира религијског богословског општења. Уједно, без неких стега које су могле да ометају развој богословља, литургијских израза и обичаја тада још увијек јединственог хришћанског поднебља, уз појаву варијација којих хришћанство од својих најаранијих почетака није било поштеђено, дошло је до формирања римског израза хришћанства. Учење о примату римског епископа у званичним односима са осталим црквеним центрима хришћанства и у облику који се суштински није промијенио до данашњих дана, а тиче се јурисдикционог права над осталим помјесним црквама, првобитно је јавно испољено у иступима римских папа, закључно са папом Лавом Великим (440-461).

Његови претходници, папе Целестин I и Сикст III, нису отишли толико далеко колико је то учинио папа Лав Велики у својој формулацији папског примата јер се он јавно и у богословском оправдавању оваквих тежњи позива на ријечи Христове упућене Апостолу Петру: „А и ја теби кажем да си ти Петар...“ (Мт 17,18.; Поповић 2005, 517). Међутим, покушај намегања примата од стране папе Лава другим помјесним црквама његовог времена пропао је у познатим догађајима око Халкидонског сабора. Црква није безусловно, односно без претходног богословског разматрања текста посланице, прихватила папин Томос (*Epistola Dogmatica*) из 449. године, упућен патријарху Флавијану Цариградском, да буде прихваћен и уврштен у званичне документе Сабора. Посланица је по својој садр-

⁹ „У спору о Ускрсу, Азијце више вређа поступак него сам датум Ускрса. Диктаторско понашање папе, који намеће, уместо да уверава, изгледа им неспојиво са послањем универзалног послања“ (Haman 2007, 108).

жини православна и имала је огромног утицаја на формирање самог текста Ороса вјере Халикдонског сабора, при чему су постојале претензије римских легата да Томос буде прихваћен и као сам Орос вјере. Међутим, Оци Сабора су нашли за сходно да саставе Орос вјере који је на крају, као и остале каноне изузев 28. канона, прихватио и Лав I Велики (Поповић 1997, 56-64; Успенски 2000, 204-205; Болотов 2006, 242-247).

Управо одбијање да прихвати 28. канон Сабора био је папин покушај да одбрани положај у Цркви који је сматрао да му припада међу осталим помјесним црквама. Однос Рима као патријаршијског сједишта и осталих помјесних цркава које је на Истоку углавном представљао Цариград, био је оптерећен разним проблемима. То је био процес у коме су се мијешали политички и црквено-правни мотиви који су одређивали правце дјеловања, интезитет односа и међусобно разумијевање. Наравно, политички односи и инвазије варварских племена, која су на крају и срушила Западно царство, нису имали одлучујући утицај на развој римске еклисиолошке свијести који се окренуо у правцу конфронтације са патријаршијским центрима Истока. Најезда варварских племена на европски дио Царства био је проблем који је ријешаван на различите начине. Источни дио Царства са центром у Цариграду успио је да војнички контролише ове инвазије и да како-тако сачува своју независност у процесу доношења одлука и праваца развоја друштвене и црквене мисли у Империји.¹⁰

Римски папа није имао ову врсту „комодитета“. Некадашња организација Цркве са епископским центрима и популацијом која је већ неколико генерација била образована у хришћанству, претрпјела је огромна разарања. Рим је у том случају морао готово испочетка да организује комплетну црквену структуру патријаршије, уз одређене изузетке неких већих градских центара који су успјели избјећи разарања током инвазије.¹¹ У таквим односима, Римска курија је само још више доприносила обликовању учења о примату папе који ће имати над-саборско првенство власти (Пузовић 2008, 18-19). Додуше, ни на Западу није постојала безрезервна подршка таквој формулацији папског примата јер ће до ње доћи релативно касно. Приликом читања Томоса папе Лава на Халкидонском

¹⁰ Исток је имао исте проблеме као и Запад. Источно римско царство је, поред сталне опасности од инвазије варварских племена и увијек непријатељски настројене Персије, морало да истрпи исцрпљујућу борбу са монофизитством и иконоборством. Ти сукоби су нанијели огромну штету Цариграду који је постао изузетно поштована патријаршијска катедра на Истоку и најважнији интерпретатор православне богословске мисли у ситуацији када су Александрија и Антиохија биле опхрване борбом са монофизитским фракцијама у својим редовима. Поред тога, инвазија исламских ратника и њихово брзо запосиједање огромних пространстава која су била под влашћу Римске империје, у огромној мјери су онемогућили Исток да успостави одговарајућу комуникацију са Римском патријаршијом, чиме би био спријечен развој сукоба који произилази из различитог тумачења положаја римског епископа у оквиру Цркве.

¹¹ Западна Европа је готово до XI вијека доживљавала различите инвазије нехришћанских народа који су своју егзистенцију и економски опстанак темељили на периодичним пљачкањима области које им нису могле пружити одговарајући отпор. Примјера ради, викиншки походи су имали посебно разарајући ефекат по манастирску организацију Римске цркве и због тога што су Викинзи у манастирима препознали могућност релативно брзог освајања значајне количине ратног пљичена.

сабору, управо су епископи из Палестине и Илирика, од којих су ови други у јуридичком смислу били потчињени римској катедри, поставили питање њене православности (Поповић 1997, 78).¹²

Спор који је раздијелио хришћанство на релацији Рим-Цариград није имао преваходно политички карактер, иако су политички интереси имали огромног удјела у процесу развијања сукоба. Крунисање у царско достојанство Карла Великог и касније Отона I доприносили су продубљивању спора, али треба нагласити да је у развоју сукоба и Цариград имао значајну улогу (Пузовић 1008, 21-22).¹³ Далеко већи значај за римске папе и развој њихових идеја о положају папе у свијету и положају Римске патријаршије наспрам других патријаршија имао је договор из Кјерсија (754. године) између папе Стефана и Пипина, новог франачког краља из династије Каролинга (Успенски 2000, 671-676). На основу тог договора је касније, 756. године, створена папска држава са центром у Риму (Јовановић 2006).

Сукоб јесте настао првенствено на црквеном пољу: догматском, екисиолошком, литургијском и дисциплинарном, али су поједини римски епископи вјештом политиком у повољним историјским околностима омогућили да усвојена доктрина Римокатоличке цркве буде одбрањена. За истицањем разлика посезало се у конфликтним ситуацијама између Цариграда и Рима. Да су цариградски или други Источни богослови знали о свим различитостима које су се формирале у оквиру Римске патријаршије, најбољи показатељ је случај покушаја присаједињења младе Бугарске цркве Римској патријаршији (Петровић 2012, 139-154).¹⁴ Патријарх Фотије је тада написао *Окружну њосланицу* у којој исцрпно извјештава о свему ономе по чему се Римска патријаршија у свом богословско-практичном упражњавању хришћанске вјере разликује од Источних патријаршијских ценатара (Јевтић 2005, 585-594).

Римска патријаршија одавно је чврсто заузимала став о одређеним питањима, можда и под реалним притиском околности у којима је обитавала. Каролиншки богослови са двора цара Карла Великог у Ахену извршили су значајан притисак да се термин *филиокве* уведе у текст Никеоцариградског симбола вјере.¹⁵ Потребно је нагласити да је ово период када је римски папа на Западу, послје каролиншке интервенције, већ имао достојанство свјетовног владара који има потребу да своју нову функцију уобличи и објасни јавности смисленим наводима и обичајима. Истовремено, Источни патријарси су одавно били научили да на посебности

¹² Појашњења нејасних мјеста или мјеста која су код појединих епископа изазивала сумњу у папином Томосу пронађена су у списима Кирила Александријског.

¹³ Цариград је крунисање ове двојице великих владара доживљавао као узурпацију његовог неприкосновеног права на царску круну константинопољских василевса. Сви други претенденти на царски престо су од Цариграда и његове свјетовне, па и црквене елите доживљавани као узурпатори вјековног цариградског права и наслијеђа.

¹⁴ Бугари су имали више политичке мотиве којима су се руководили у контактима са римском столицом него што су, реално, имали толико богословског знања и утемељености да су могли увидјети стварну богословско-литургијско-еклисиолошку оправданост „кокетирања“ са Римом.

¹⁵ Нема потребе да се на овом мјесту подробније објашњава појам филиокве и сабор у Толеду 589. године (Шпанија), када је први пут израз званично употријебљен.

римског обичајног и богословског израза њиховог послања у свијету гледају са осјећајем да су њихове разноликости богатство хришћанства уопште, или са дозом трпљења ради пријекно потребног јединства. Другачије схватани појам *јединство* којему се, бар декларативно, тежило унутар Цркве, није било ненарушиво често и због лаконског односа једних према другима, али и због стално растућег неповјерења. То јединство је исто тако било крхка форма и због тога што су у Цркви почели да превладавају искључиви ставови о питању јурисдикције или етичког односа једних према другима, а то је на крају довело до раскола и дефинитивног напуштања минимума самоконтроле, што ће нарушити прокламовану идеју чувања јединства Цркве кроз заједничко општење једних са другима у једној чаши.

Рубикон је пређен и повратак на старо се до данашњих дана показао као неостварива жеља и једних и других. Од момента када је раскол из 1054. постао стварност, дошло је и до формалног попуштања већине дотадашњих кохезивних чинилаца који су обезбјеђивали какав-такав формални осјећај јединства. Док се Исток бавио више догматским споровима и питањима есхатона, дотле се на Западу више пажње посвећивало проблему поновне изградње хришћанског система односа и организације у условима варварског разорења претходних живих црквених заједница и центара. Римска курија је под предводништвом неколицине способних папа успјела да разради читав систем вриједности који су јој омогућавали да на друштвено-политичком пољу западне Европе игра завидну улогу. Папа је постао инстанца која је имала реално сконцентрисану власт у својим рукама па је могао иницирати подузимање ратних похода, и то не само оних који су историји познати под именом Крсташких ратова, него и оних који су били повезани са појмом интердикта.

Прије него што о томе нешто кажемо, неопходно је рећи да је послје раскола из 1054. године Римска црква још интензивније или, боље речено, још отвореније почела да испољава претензију о наметању приматског поимања положаја римског епископа Источним или православним помјесним црквама и њиховим вјерницима. Истовремено, на Западу римски епископ није могао да рачуна на беспоговорно прихватање и спровођење својих идеја у процесу достизања циља – апсолутне свјетовне и духовне власти. Наравно, папе нису приступале остварењу овог циља приземном реториком и поступцима који су имали стратешки безначајну снагу. Њихова тежња је била увијена у хришћанску форму израза, по којем су они тежили распростирању хришћанске параведности на свјетском нивоу као предуслову остваривања Царства Божијег у земаљским оквирима (Orlandis 2004, 79). Међутим, да би папство имало неопходну силу којом би наметнуло своје виђење и уђење, било је неопходно извршити својеврсну, прецизније дисциплинарску, реформу унутар саме заједнице. Она је започета у XI вијеку и у крајњој линији је омогућила, поред у претходним вијековима остварених погодности и правних привилегија, да се изгради систем по којем је римски епископ вршио огроман, не и неприкосновен, утицај на све друштвено-политичке и вјерске прилике у Европи (Линч 1999, 179-190). Реформе су се тичале обавезног целибата свештенства, уклањање симоније и, што је папама посебно било важно, да се пре-

кине са праксом познатом под појмом инвеститура. Папа Гргур VII је настојао да укине могућност лаичког мијешања у избор свештенства, бискупа и продаје свештеничког достојанства које је, изгледа, имало значајну примјену на Западу у то вријеме (Orlandis 2004, 79). Поред тога, те реформе су донекле омогућиле и јачање мисионарске дјелатности Римске курије. Целибатно свештенство било је респектабилна снага која је могла поднијети терет мисионарења уз знамените монашке прваке и одређене манастирске центре као што је био манастир Клини (Линч 1999, 255-258).¹⁶

Монаштво на Истоку се развијало у другачијим условима и са, на први поглед, другачијим циљевима него што је то био случај на Западу под окриљем Римског патријархата. У крајњој линији, Западно монаштво представља и функционалну распојелу монашких редова по њиховим програмски прокламованом областима дјеловања. Монаштво на Западу је постало инструмент Цркве у њеним различитим областима дјеловања. Зато се дошло до тог стадијума да изворни карактер монаштва, усмјерен на пост, молитву и созерцање, бива потиснут код римокатоличких монашких редова због других задатака које су они морали да испуњавају (Benz 2004, 160).¹⁷

Снажан ударац монаштву на Западу задала је Реформација и Лутерово одбацивање монаштва, а које је опет било повезано са његовим убјеђењем да је за спасење потребна једино снажна и истрајана вјера без дјела која је потврђују и исказују. Додуше, Лутерово одбацивање монаштва плод је његовог раумијевања Новог Завјета (Флоровски 2009, 14). Ипак, број монашких редова, мушких или женских, данас је у Римокатоличкој цркви заиста импозантан (Крпина 2015).

Разматрајући развојни пут Западног хришћанства, неопходно је поменути Крсташке ратове као срдство којим су се папе у одређеном временском периоду послужиле да каналишу нагомилану снагу којом је Европа тог времена обиловала (Шмеман 1994, 291-292). Крсташки ратови, замишљени да ослободе света мјеста хришћанства, у својој крајњој мјери су управо нанијели два ударца хришћанству уопште, од којих се оно није опоравило до данас. Оба ударца су повезана са Цариградом и имали су како војно-политички тако и црквено-дисциплински карактер. Прво, освајање Цариграда у Четвртом крсташком рату и исказана бестијалност „хришћанских“ војника само је запечатилa раскол до данашњих дана. Он је послије овог чина сведен са позиције богословско-црквеног нивоа на ниво обичног народа који је сада у Латинима, као и на Западу у Грцима, гледао синоним за лаж, превару, страдање и крајње непријатељство. Други ударац био је чисто војно-политичког карактера, а који и са ове временске дистанце изази-

¹⁶ Из овог манастирског окружења изњедриће се 1098. године други значајни монашки ред римокатоличке цркве, цистерцити, који је своју организацију живота настојао да организује по древним правилима Бенедикта Нурсијског. И Клини је био организован по Бенедиктовим начелима, али су цистерцити сматрали да монашка правила по којем је организован живот монаха у Клинију и његовим подружницама треба очистити од допуна из каролиншког периода (Линч 1999, 258-259).

¹⁷ Изворна начела монаштва, блиска монашким правилима Бенедикта Нурсијског, данас у Римокатоличкој цркви његују још једино бенедиктинци и кармелити.

ва невјерицу. Како је било могуће повући такав незрео потез као што је разорење Цариграда и срушити једину стварну државно-правну и војну силу, каква је била Византија, која је представљала стварну и животну брану продору ислама у Европу? Управо су крсташи 1204. омогућили турско освајање Константинопоља 1453. године, просто зато што се Константинопољ и послје поновног заузимања од стране Ласкариса није успио војно и политички опоравити.

У истом периоду када је отпочела ера Крсташких ратова, на Западу је отпочела и ера концилијаризма или одражавања сабора. Ови сабори у Римокатоличкој цркви имају статус „васељенских“ или свеопштих и до данас; закључно са Другим ватиканским концилом, Римокатоличка црква признаје 21 такав сабор. Свеопшти сабор по дефиницији има власт над цијелом црквом (Jedin 1997, 5). Право или достојанство папе, које се везује за појам *ex cathedra*, ипак је у реалној колизији са поменутиим схватањем правног статуса свеопштег сабора у Римокатоличкој цркви. Први ватикански концил је формулисао учење Римокатоличке цркве о питању папског примата и папске непогрешивости. Наравно, то је у одређеној мјери изазвало озбиљан потрес, како у Римокатоличкој цркви тако и у политичким контактима Ватикана са државама које су имале уређене правне односе са Римском куријом. На црквеном пољу, одређена група незадовољних учесника Сабора одбила је да прихвати учења о папској непогрешивости и папском примату и већ 1871. године су на скупу у Минхену одбили да прихвате одлуке концила (Jedin 1997, 156-159).¹⁸ Тај догађај је претходио још једном формалном цијепању Римокатоличке цркве и на свјетску религијску позорницу изњедрио је Старокатоличку цркву.

Међутим, старокатолици који су имали и имају интензивне контакте са православнима никада нису имали снагу и поље дјеловања какве је имао реформистички покрет под Лутером, Калвином и Цвинглијем у XVI вијеку и касније. Разлоге релативно слабог одјека у Западној друштвеној јавности старокатоличких погледа на питање вјере, организације Цркве и положаја како појединца тако и клира лежи у самом времену када је старокатолицизам ступио на сцену. Француска револуција је била догађај који је имао пресудан утицај на цјелокупну свјетску историју. Идеје и правци друштвене мисли прокламоване револуцијом представљали су, у неку руку, ерупцију нагомиланих фрустрација које су владале у Европи XVI-XVIII вијека. Религијски набој или занос у великој мјери је иживљен Лутеровом реформацијом и догађајима који су њоме иницирани (Дјурант 2000, 325-361). У друштвеном смислу, Лутер је оспорио надлежност Римокатоличке цркве да, у крајњој линији, уређује односе у друштву на релацији црква-држава. Истовремено, трећи познати реформатор Жан Калвин је покушао да оствари идеју „Божије“ државе (Дјурант 2000, 436-464). Његова визија те државе на терену се разликовала у одређеној мјери од идеје државе коју су римокатолички богослови представљали као званичну доктрину Римокатоличке цркве.

¹⁸ Први ватикански концил формално правно никада није завршен. Управо је 1870. године срушена папска држава чије су области, осим Ватикана, ушле у састав новоосноване краљевине Италије.

Међутим, то и није било толико важно колико је важна чињеница да и протестанти нису изашли из усвојених и утврђених начела размишљања у римокатолицизму на основу којих су остваривали своје циљеве. Врло рано су испојили насилну црту у наметању ставова која је виђена и код Римокатоличке цркве у периоду Крсташких ратова или у комуникацији са православљем или, опет, у мисионарским подухватима спровођеним у Америци, Африци и Аустралији. Сукоби, ратови, стална опасност од неочекиваних потеза и промјена вјерске доктрине у периоду послје Реформације из 1517. године имале су за посљедицу чврсту диференцијацију и на државном и на националном нивоу оних који прихватају начела неког од многих праваца протестантизма.¹⁹

Протестантски теолози су рано почели са покушајима да своја вјерска начела и усвојена гледишта примјене у стварности. У зависности од прокламованог гледишта одређене групе, правци протестантских заједница су у одређеној мјери утицали на формирање читавих система и на вршење свјетовне власти, на образовање и социјалноетичке принципе опште људске једнакости. Борба за равноправност међу људима и расама, у околностима када је робовласништво представљало легални начин стварања тржишних вишкова у економском систему многих држава свијета, значила је искорак из утврђених норми које су до тада владале. Не може се казати да је Римокатоличка црква подржавала ропство, али је она овоземаљском политичко-социјалном статусу човјека претпостављала његов положај у есхатону. Поред тога, протестантски теолози су иницирали интензивнији научно-истраживачки рад на плану ерминевтике, светоотачких текстова, хришћанске археологије, историје, итд. Као резултат тога надахнућа у Европи, прије свега, појавиле су се протестантске библијско-историјске школе које су представљале стварну конкуренцију римокатоличкој теолошкој мисли и научно-истраживачком апарату. Сав тај сукоб је пренесен и на терен државно-правних односа који су у крајњој мери као посљедицу имали прокламовано одвајање цркве од државе. Међутим, и дан данас се „траже“ границе до којих се простиру ингеренције државе, а до којих се пружа надлежност цркве.

Француска револуција је имала кључну улогу у популаризацији овог феномена у његовом веома негативном облику. Са посљедицама насталим Француском револуцијом и социјално-филозофским правцима у XIX и у првој половини XX вијека, хришћанство се, у свеукупном виду, морало да носи у посљедња два вијека новије историје.

¹⁹ Термин протестантизам потиче од протеста које су званично објавиле пет држава и четрнаест слободних градова, а против одлуке њемачког државног сабора у Спејеру 1529. године. На том сабору је договорена државна сношљивост према реформацији у оним срединама у којима је до тада заживјела уз одредбу да се забрањује њено даље ширење и популарисање. Због тога протеста цијели покрет који, узгред речено, никада није представљао јединствену цјелину, добио је назив протестанти и протестантизам (Orlandis 2004, 114).

Библиографија

Ђирилична

Болотов, В. В. (2006). *Историја Цркве у њериоду Васељенских сабора. Историја Бојословске мисли*. Краљево: Епархијски управни одбор Епархије жичке.

Ђурант, В. (2000). *Реформацџа. Историја евројске цивилизације од Виклифа до Калвина, 1300-1564*. Београд: Народна књига.

Ђевтић, А. (1999). *Дела Ајосћолских ученика*. Врњачка Бања-Требиње: Братство св. Симеона Мироточивог.

Ђевтић, А. (2005). *Свешћени канони цркве*. Београд: Православни богословски факултет Београдског универзитета, манастир Тврдош.

Линч, Џ. (1999). *Историја средњовековне цркве*. Београд: Слио.

Макмерас, Џ. (2004). „Од настанка до 1800. године“, у: Макмерас, Џ. (уредник) *Оксфордска историја хришћанства*. Београд: Слио, стр. 31-86.

Малицки, П. (1993). *Историја Хришћанске цркве*. Београд: Књижарница Радомира Д. Ђуковића.

Петровић, Д. (2012). „Покушај приближавања Бугара Римској патријаршији у IX вијеку“, у: *Годишњак, часопис Православној бојословској факултетној УИС*, година XI, бр. 11. Фоча: Православни богословски факултет Светог Василија Острошког, стр. 139-154.

Поповић, Ј. (2005). *Ојштиа црквена историја. Књига I*. Београд: Романов.

Поповић, Р. (1997). *Васељенски сабори. Одабрани документи*. Србиње-Београд-Ваљево: Универзитетски образовани православни богослови, Хиландарски фонд, Задужбина „Николај Велимировић и Јустин Поповић“.

Пузовић, В. (2008). *Црквене и Ѳолийичке Ѳриликe у доба Великој раскола 1054. године*. Београд: Хришћански културни центар.

Успенски, Ф. (2000). *Историја Византијској царства*. Београд: Zepher Book World.

Флоровски, Г. (2009). *Византијски аскејски оци и духовници*. Београд: Отачник.

Џереми, Џ. (2004). „Хришћанство и ислам“, у: Макмерас, Џ. (уредник) *Оксфордска историја хришћанства*. Београд: Слио, стр. 215-259.

Шмеман, А. (1994). *Историјски ѲуѲ Ѳравославља*. Цетиње: Митрополија црногорско-приморска.

Латинична

Benz, E. (1991). *Duh i život pravoslavne crkve*. Sarajevo: Svjetlost.

Benz, E. (2004). *Opis hrišćanstva*. Beograd: Čigoja.

Haman, A. G. (2007). *Rim i prvi hrišćani. Svakodnevni život*. Pančevo: Bookur publisher.

Jedin, H. (1997). *Crkveni sabori. Kratka povijest*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Jovanović, J. (2006). *Ilustrovana istorija sveta*. Beograd: Omladinska knjiga.

Krapina, Z. (2015). *Leksikon katoličkih redova*. Muški redovi. Zagreb: Naklada sv. Antuna.

Orlandis, J. (2004). *Povijest kršćanstva*. Split: Verbum.

Historical development of Western Christianity

Summary. The historical trajectory of Western Christianity, from the founding of Roman Church to present day, was greatly influenced by specific circumstances in Western Europe and the fact that the most important and most respected Christian community was founded in Empire's capital – Rome. In its relations with the East, i.e. with Orthodox Constantinople and other ancient patriarchates, Rome had played an inevitable role in creating the situation that largely shaped ecclesial reality. It is precisely these relations that formed the teachings of Roman curia about the place of Roman Catholic Church in the world. After the Great Schism, this same teaching was further developed. The Reformation, as a rebellion against formal doctrine of Roman Catholic Church, has deepened the relations in which the unquestionable leadership of Roman curia in the West was refuted, along with Church's other pretensions on the global scale.

Keywords: West, East, Rome, Christianity, Church, reformation, monasticism, popes.